

Мурзо Євгенія Олександрівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент *Хабло О. Ю.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НЕВИКОНАННЯ ВИМОГ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У кримінальних процесуальних правовідносинах беруть участь суб'єкти кримінального провадження, які не завжди добросовісно виконують покладені на них кримінальні процесуальні обов'язки, зокрема, щодо явки за викликом слідчого, прокурора, чи явки в судове засідання. Так, відповідно до даних судової статистики у 2017 році за невиконання кримінальних процесуальних обов'язків суди застосували накладення грошового стягнення 438 разів, винесли 5,08 тис. ухвал про привід свідка та 10,5 тис. ухвали про привід обвинуваченого. У цей же час було подано 544,18 тис. скарг до місцевих судів України на дії органів досудового розслідування [1].

Недобросовісні учасники кримінального провадження не виконують обов'язки, покладені на них кримінальним процесуальним законом, чи допускають зловживання своїми процесуальними правами. Це може бути зумовлено незнанням окремих вимог кримінального процесуального законодавства, значним навантаженням слідчих, прокурорів, суддів. Але не можна не звертати уваги на випадки, коли учасники кримінального провадження, зокрема сторона захисту, навмисно не виконують покладені на них обов'язки чи зловживають процесуальними правами, з тим, щоб досягнути певної процесуальної вигоди – затягнути строки досудового розслідування чи судового розгляду, знищити докази, «переконати свідків». Це, в свою чергу, зумовлює унеможливлення досягнення завдань кримінального провадження.

У діяльності органів досудового розслідування також мають місце негативні елементи: невиконання обов'язків щодо належного збереження речових доказів чи документів; обмеження права підозрюваного, обвинуваченого на захист (у кожному восьмому вивченому кримінальному провадженні підозрюваному або обвинуваченому не роз'яснювались або не повністю роз'яснювались їх права на досудовому розслідуванні); безпідставне затримання та інші форми протиправної поведінки, що викликають шкідливі наслідки. Аналіз судової практики свідчать про те, що бездіяльність слідчого та прокурора може виявлятися не лише у несвоєчасному внесенні

відомостей до ЄРДР, а й у відмові від їх внесення, неповернення тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України – 3 %; порушення строків досудового розслідування у кримінальному провадженні – 13,5 %; проведення слідчих (розшукових) дій з порушенням вимог норм кримінального процесуального права – 24,6 %; проведення слідчих (розшукових) дій без участі понятих, де їх присутність згідно з КПК України є обов'язкова – 33,4 %; необгрунтоване обрання запобіжного заходу – 12 %.

Наведене вище свідчить про нагальність запровадження стандарту «добросовісності поведінки» учасників кримінального провадження. Досягнути такого результату неможливо, якщо за невиконання кримінальних процесуальних обов'язків не буде наступати відповідальність. У зв'язку з цим актуальним є питання кримінальної процесуальної відповідальності за ті кримінальні процесуальні правопорушення, які не є злочинами, чи адміністративними правопорушеннями, але спричиняють шкоду кримінальним процесуальним правовідносинам.

В кримінальному процесі питання про самостійність існування кримінальної процесуальної відповідальності є дискусійним. Одні вчені запевняють, що кримінальна процесуальна відповідальність – самостійний вид юридичної відповідальності (А.Я. Дубинський, Р.М. Білокінь), інші ж науковці вважають, що її не існує, а процесуальні заходи примусу це – заходи попередження або ж заходи адміністративної відповідальності (І.Ю. Локтіонов).

Однак, норми кримінального процесуального закону мають власні санкції (ч. 1 ст. 139, ч. 2 ст. 179 КПК України), які передбачають покарання за невиконання суб'єктом кримінальної процесуальної діяльності своїх процесуальних обов'язків. Кримінальні процесуальні норми регламентують як порядок притягнення осіб до кримінальної відповідальності, так і визначають процесуальну форму застосування заходів кримінальної процесуальної відповідальності, зокрема глава 12 КПК України «Накладення грошового стягнення» [2]. Вищевказане підтверджує самостійність кримінальної процесуальної відповідальності.

Вважаємо, що заходи кримінальної процесуальної відповідальності можуть застосовуватися до всіх учасників кримінального провадження, з врахуванням особливостей процесуального статусу осіб, які здійснюють кримінальне провадження. На користь такого твердження свідчить аналіз норм кримінального процесуального законодавства: ст. 72 КПК України «У разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні»; ч. 2 ст. 179 КПК України «...в разі невиконання обов'язків до підозрюваного, обвинуваченого може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього

може бути накладено грошове стягнення»; 4 ст. 100 КПК України «У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу вона зобов'язана повернути володільцю таку саму річ або відшкодувати її вартість. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй документа вона зобов'язана відшкодувати володільцю витрати, пов'язані з втратою чи знищенням документа та виготовленням його дубліката» [2].

Втім, не завжди виконання кримінальних процесуальних обов'язків учасниками кримінального провадження гарантується можливістю застосування заходів відповідальності. Зокрема, в ч. 3 ст. 163 КПК України вказано: «У повістці про судовий виклик, що слідчий суддя, суд надсилає особі, у володінні якої знаходяться речі і документи, зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику». Втім, норми, яка б передбачала відповідальність за невиконання цього обов'язку не містить ні кримінальне процесуальне законодавство, ні адміністративне чи кримінальне законодавство. А тому особа може вказану річ чи документ знищити чи спотворити, і ніякої відповідальності за це нести не буде.

Отже, кримінальна процесуальна відповідальність є важливою гарантією досягнення завдань кримінального провадження. Адже забезпечує дотримання приписів кримінального процесуального законодавства усіма учасниками кримінального провадження, як державними органами та посадовими особами, що здійснюють кримінальне провадження, так і особами, яких вони залучають до його участі. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ст. 3 КПК України, тлумаченням терміну «кримінальна процесуальна відповідальність», та розширити підстави застосування заходів кримінальної процесуальної відповідальності різного виду: грошове стягнення, відшкодування процесуальних витрат, погіршення процесуального становища учасника кримінального провадження тощо.

Список використаних джерел

1. Загальні показники стану здійснення судочинства в Україні у I півріччі та упродовж 9 місяців 2017 року: офіційні дані Верховного Суду України. URL: <https://is.gd/Z7xC2j>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.